

Smaastykker.

En Begivenhed i Snoldeløv Kirke 1710.

Af forhv. Gaardeier *Ole Hansen*, Havdrup.

At Overtro i vore Forfædres Tid spillede en stor Rolle, er bekendt nok, da Oplysningen lod meget tilbage at ønske; her paa Egnen vil vel mange have hørt noget om Køge Huskors, en Hekse- eller Besættelseshistorie, som vakte meget Røre, og som skal have kostet 15 à 16 Kvinder Livet ved den gruelige Død enten paa Baalet eller under Bøddeløksen, hvilket passerede under Chr. 4des Regering. Omendskøndt selv de mest oplyste var ikke saa lidt overtroiske, blev der dog fra Lovgivningens Side grebet ind mod saadanne overnaturlige Kunster som Signen Manen, »vise igen« og flere andre Ting.

Det, som her skal fortælles om, var, hvordan man søgte Oplysning om et begaaet Tyveri; det kunde ske ialtfald paa to Maader. I en Spand Vand, som havde henstaaet nogle Timer i Solen, kunde den Mand, som havde den fornødne Indsigt, se Tyvens Ansigt. En anden Maade var at lade Soldet gaa rundt; man tog et rundt Korn-Rensesold, der sattes paa Spidsen af en Uldsaks; paa Soldet maatte endvidere ligge en Kniv eller Saks. Nu satte de, som var interesserede i Tyveriets Opdagelse, sig i en Rundkreds og nævnte Navnene paa dem, som man mistænkte, og traf man det rette Navn, mente man, at Soldet kom i Bevægelse. I Snoldeløv-Hastrup var der nok 1710 begaaet et Tyveri, og dette søgte man at faa opklaret ved at lade Soldet gaa rundt. Dette kom Sognepræsten, Magister Hans Clausen Høielse, for Øre, og saa maatte de skyldige, 3 Koner og 6 Mænd fra Byen, staa aabent Skrifte i Snoldeløv Kirke.

Det siger sig selv, at dette Oprin i Kirken har vakt stor Opsigt, at saa mange, vel for en Del ældre Mænd og Koner, har maattet gaa den triste Gang, og der har rime- ligvis nok været mange Folk i Kirke den Dag, mere af

Nysgerrighed end for at høre Prædikenen. De ni Syndere har saa efter Prædikenen maattet frem paa Kirkegulvet og paahøre en lang, streng og alvorlig Formaningstale af Præsten.

At staa aabenbart Skrifte betragtedes som en stor Skam; i mange Tilfælde var det Kvinder, som var kommet galt afsted og havde faaet et Barn udenfor Ægteskab, men der var adskillige andre Ting, hvorfor man maatte udstaa »Kirkens Disciplin«, som det hedder, saaledes naar nogen i utilbørlig Tid havde afholdt sig fra den hellige Nadvere.

Præsten havde Folk ellers megen Respekt for, thi paa ham beroede det ofte, om det frygtede Vaaben »Absolution« skulde anvendes mod dem, som havde forset sig mod Kirkelovene. Folk turde nok ogsaa være nærgaaende mod deres Præst, thi i 1707 stod Jacob Jensen i Snadeløf aabenbart Skrifte for Vold og Overfald mod sin Præst, og 1683 var to stridbare Koner paa Kirkegulvet i Tune Kirke for Slagsmaal under Prædikenen, da de røg i Totterne paa hinanden; det drejede sig nemlig om, hvem der skulde have det øverste Stolestade i Kirken; det var jo ogsaa et slemt Brud paa Kirkefreden.

Dette, hvem der skulde have det øverste Stolestade i Kirken, gav ofte Anledning til Stridigheder.

Lidt om »Dannebrog« i Kjøge Bugt d. 4. Oktober 1710.

Ved *I. T. Rohde.*

Søslaget i Kjøge Bugt d. 4. Oktober 1710 var som bekendt temmelig resultatløst, men til det knytter sig Mindet om Orlogsskibet »Dannebrog« med Iver Hvitfeldt og hans kække Vaabenbrødre. Under en af den danske Flaade foretagen Vending kom »Dannebrog« og tre andre Skibe i løbende Fægtning med den svenske Flaade, og efter nogle faa Skud kom »Dannebrog« i Brand ved egen Uforsigtighed. Den stærke Blæst bevirkede, at Ilden bredte sig med rivende Hast. At falde af for Vinden var muligt, men derved udsatte Hvitfeldt ikke alene »Dannebrog« for at optræde som Brander mellem de i Læ liggende danske Skibe, men afskar sig ogsaa fra den Mulighed at faa Ilden slukket, da Vinden hurtigt vilde føre den fra Agterenden, hvor den opstod, forefter. Som en kæk og omsorgsfuld Skibschef valgte han at ankre, hvorved,

naar Skibet svingede mod Vinden, Ilden vilde bære fra og ikke over Skibet. Men Ilden lod sig ikke slukke, og efter til det sidste at have fyret paa Fjenden sprang Skibet i Luften med sin Besætning paa 3 Mand nær, der tilfældigvis var ude i en Jolle. — Det er nogle samtidige Aktstykker fra denne Begivenhed, som her skal anføres. »Kiøbenhavns Postrytter« skrev saaledes om Slaget:

»Den 4 udi denne Maaned saa vi her den svenske Orlogs-Flode under Adm. General Vagtmester, henved 21 store Orlogs Skibe stærk, med en stærk Syd Østen Vind at komme paa vores udi Kiøge-Bugt for Anker liggende Orlogs-Flode under hans høie Excell. Hr. Gen. Admiral Lieut. Gyldenløve flux anseilende, og at give hastig Fyrr af det grove Skyt paa vores, hvilken svarede den saaledes, at de Svenske ei fik Lyst til ydermere at gribe Floden an, men fik Leilighed alene at binde an med vores Orlogs-Skib Dannebroke, som Commandeur Hvidtfeldt førde, der saa mandeligen forfegtede sit Skib, at ikke aleneste tvende af de største Skibe i Svenskens Flode af hans Skyt blev igiennemborede, som nu siges at skal have været de tree Croner under Admiral Carl Ruth med 92 Stykker og Princesse Ulrica under Scoutbynacht Vagtmester med 82 Stykker bevæbnede, maatte, mueligt for at berge Folket, strande under Dragøør. Thi mand har kunnet øjne samme Skibe, efter at de have treffet med »Dannebroke«, at være efterhaanden sunkene dybere i Vandet under Veis, imens de med Vinden maatte tage Veien ad Dragøør Strand, hvor de sattes fast. Commandeur Hvidtfeldt værgede sig ydermere dapper mod andre de svenske Skibe, som faldt an paa hannem, og lood han paa det sidste ikke af at fegte for i Forstavnen, skjønt hans Skib var antændt i Bagstavnen af sin egen Lue fra Stykkerne, saasom Vinden var dem imod, og endeligen sprang i Luften, hvorpaa de Svenske lagde sig for Anker i Søen for Dragøør, og toorde ei videre vove at antaste vores Flode, der havde ei Vind at angribe dem. Hvorpaa benævnte tvende strandede Skibe fra Dragøør den 5te ditto bleve hart bombarderede og er saaledes et efter andet kommen i Brand, enten af vores eller egen Ild, at de med forfærdelig stoor Knald fløie i Luften.«

Blandt de bevarede danske Skibs-Journaler, der omhandler »Dannebroke«s Brand, er Orlogsskibet »Wenden«s, ført af Vice Admiral P. Raben. Deri staar:

»Den 4. Oct. Efm. Vagten 1. Glas vendte vi med hele Flaaden for Vinden om, saasom det blæste saa haardt, at

vi ikke kunde vende over Stag, og da vi vare over Styrbord og lagde Wester over continuerede de Svenske endda at løbe øster over, — samme Tid var Dannebroke noget til Luvart af Flaaden, saavel som Vice Admiral Reetz, og idet General-Admiral Wachtmester saa dem ankomme, begyndte han selv fra Luvart at give Fyr paa dem, men hans Kugler kunde ei naa saavidt, saa vi forundrede os nok, at han som General-Admiral vilde fyre først og det med saa lang Afstande. De andre Skibe af de Svenske fulgte efter, fyrede og, hvorpaa Dannebroke og begyndte at fyre omtrent Kl. 2½ eller i det 5 Glas af Eftermiddags Vagten. — Vice Admiral Reetz paa Orlogs Skibet Qvintus lod og skyde nogle Skud, men vi saa siden en Røg opstige fra Dannebroke, som Gud bedre saa tilvoxte, at hele Skibet kom ibrand og endelig sprang op, efter at først hans Mesanmast, siden hans Stormast og saa Fokkemasten vare falden. — Gud være de Siæle naadig, som det ulykkelige Tilfælde underlæaæ og fremdeles frelse os andre fra slig en og andre Ulykker for Christi Skyld.« —

»Dannebroke«s Besætning synes, da Katastrofen skete, at have været henved 600 Mand. Den 19. Juni opgives den efter Generaladmiralens Indberetning at bestaa af:

11 Officerer, 19 Aarstjenere, 132 af Kjøbenhavns Hvervning, 68 af Fyens og Langelands, 21 af Vester-Jyllands, 42 af Møens, Lolland og Falsters, 3 af Frederikshalds, 35 af Bragernæs's, 3 af Christianssands, 155 af Holstens, 10 fra Hamborg, Lübeck og Bremen og 101 Marine-soldater.

Sygdom hærgede imidlertid Flaaden, og »Dannebroke« havde sin Part. Den 24. August havde Skibet 156 Mand syge ombord og iland, d. 11. September sender det 14 Syge iland, og d. 13. s. Md. erholder det Ordre til med tvende Skippere at maatte afsende saa mange Syge, det ønskede at være af med. Af friskt Mandskab ses Skibet d. 24. August at faa 16 Mand og d. 3. Oktober, Dagen før Slaget, 50 Mand.

Admiralitetets Medlemmer, hvoraf de fire havde overværet Slaget d. 4. Oktober, sendte i Februar 1711 følgende Ansøgning til Kongen for Hvitfeldts Enke:

»Hvad een høy-bedrøvet saaret Encke formedelst hendis Husbonds afg. Commandeur Ifver Hvitfeldt Tenniszens saa pludselig bortryckelse ved Døden udi Eders Kongelige Maiestets Tieneste (lider), formener jeg at være beføyet Eders Kongelige Mayestet allerunderdanigst at foredrage, udviser denne hendes indsendte allerunderdanigst Supplication,

hvis indhold til formodentlig Høy-Kongelig Naades teigns Ervisning imod een høyplaget Encke Kirstine Royem med 4e efterladte Fader-løese Børn, som ei alleene hafver mist forbemeldte hendis Hosbonde mens endog alt, hvad hand hos sig paa Skibet hafde; os desforuden bekiendt er hende at sidde udi betryck og at være med giæld behæffted formedelst et af hannem nyebygte og hannem tilhörig Skibs forliis udi Vliet ved Lootzernis forseelse, hvorfor hand ved Proces og paa fulte Dom ingen Wederlag hafver erlanget. Wi eragter ufor nødten Wiitløfftig at recommandere til Eders Kongelige Mayestets Naade, saasom udi Befalingen af 3. Novembris udi nest afviigte Aar 1710 os for hen er gjort bekiendt Eders Kongelige Mayestets naadige Tanker for samtlige det forulyckede Skib Dannebroges folcks effterladte Encker of Arfvinger; er og vitterlig at de Svenske effter overstanden bevidste Action sig hafver sielfven erkyndiget om dend person, som Skibet Commanderede, formedelst at, der Skibet stoed i fuld Brand, han da icke opholdte med at bruge Styckerne sin fiende til muelig afbreck, mens derimod loed se sin uforsagt tapperhed og ved egget exempel animeerte samtlige Skibets folck til mandelig Striid; heden stiller der for alting til Eders Kongelige Maiestets naadige bøn høreelse, forblifvende etc.« —

Ved Kgl. Resol. tilstodes derefter Hvitfeldts Enke 200 Rdl. aarlig i Pension. Iøvrigt tilstodes Enker og Børn efter Mænd fra »Dannebrog« 3 Maaneders Gage, og de tre Matroser af Kjøbehavns Hvervning, der havde »salveret sig med Dannebrog«, erholdt hver en Douceur af 2 Maaneders Gage. (Efter Arkivalier i Det kgl. Bibliothek.)

Køge borgervæbnings oprettelse 1643.

Af Otto Smith.

Da jeg i fjor (årbog 1921 pag. 95 ff.) gav nogle bidrag til Køge borgervæbnings historie, anede jeg ikke, at jeg så kort efter og nærmest ved et tilfælde skulde komme til den egentlige kerne heri: korpsets oprindelse.

Køge rådstuebøger for årene 1643—44 giver nemlig fuld oplysning herom.

Det var krigen med Sverige 1643—45, der skabte størsteparten af de danske købstæders borgerkorps. Faren for landets ødelæggelse ved Torstensons indfald var så

overhængende, at byernes borgere følte, at de selv måtte hjælpe til med at holde fjenden fra livet.

Den 12. december gik Torstenson over Grænsen i Holsten, og allerede den 23. samlede borgmester og råd i Køge en del borgere på rådhuset for at få oprettet en strandvagt. Denne, der blev på en snes mand, underlagdes en vagtmester, og hver mand i vagtholdet havde til pligt at underrette vagtmesteren, hvis han »fornam noget ved søkanten«. Denne rapporterede saa videre til øvrigheden.

Men selvfølgelig var dette ikke tilstrækkeligt! Den belægning af soldater, som byen hidtil havde haft, var nu trukket bort, og man var overladt til sig selv.

Det blev nu »borgerskabet« selv, der måtte holde for som krigsfolk. På en tid, hvor selv en håndværkssvend til daglig bar sin »degen«, var det forholdsvis let at skabe et korps, der kunde yde en forholdsvis god modstand bag byernes volde og grave.

Det, det gjaldt om, var at få lidt samling på det hele og at få en inddeling i vagthold i stand.

Derfor samledes atter en del af borgerskabet den 12. og 13. januar 1644 på rådhuset for sammen med borgmester og råd at vælge embedsmændene i korpset.

Til kaptajn udnævntes Hans Lauridsen den yngre og til løjtnant Peter Pall. Desuden udnævntes en fændrik, en trommeslager, nogle sergenter og nogle korporaler.

Pligten til at stille mandskab til borgerkorpset var åbenbart pålagt hver husstand, idet en håndværkers svend ofte ses at møde for mesteren, og kort efter oprettelsen ses Mette Krogs at være anklaget for, at hendes vagt havde været ubesat. Hun fritoges dog derfor på grund af fattigdom, da hun »intet havde at holde vagt for«.

En »cortegar« (corps de garde, vagtstue) oprettedes, rimeligvis på torvet, og vagterne besatte portene. Men med disciplinen og forståelsen af de nye pligter var det kun småt i begyndelsen. Der var dage, hvor hele 5 borgere slæbtes for retten for vagtforseelser.

Det hændte således, at posten i Nørreport ganske rolig gik sin vej, så at »luttenanten«, der kom for at inspicere, fandt posten ubesat. Men borgerne var nu soldater og kaldtes også sådan, og synderen idømtes en bøde på 1 rigsort eller i mangel deraf en omgang «i tøndem».*).

Det kunde også ske, at en håndværksmand i sin aftenrus blev irriteret over det uvante syn af en skildvagt ved

*) »Den spanske kappe«. En tønne, der sattes over synderens hoved, og i hvis låg hovedet stak ud af et hul.

cortegaren, rev »huggeren« fra ham og gav ham en i synet. Men det var også en dyr omgang.

Staden var i belejringstilstand, og krigsdisciplinen blomstrede.

Der skete et befalingsmandsskifte, idet Brick Holmers blev fører i stedet for Hans Lauridsen d. y., men disciplinen forbedredes ikke.

Da tog byrådet en fornuftig beslutning. I begyndelsen af marts måned antog de kaptajn Georg Haan (Hahn?) til at eksercere borgerskabet og eventuelt anføre det.

Kaptajnen — åbenbart en gammel krigskar — blev indtil videre antaget på 3 måneder og skulde som vederlag have 35 rdlr.

Det blev udtrykkelig forlangt at han skulde lære borgerne at opstille vagterne, som det sig bør, samt »føre altingest udj goed orden og manerer, som og uforsagidt, om [det Gud forbiude] att fienderne kom, selv med borgerskabit, dennem att gaa under øyen och anføre«.

Virksomheden heraf udeblev ikke. Den gamle Hugaf vidste, hvordan han skulde behandle sit mandskab, og de følgende måneder bragte ikke en eneste overtrædelse af disciplinen, i hvert fald ingen, som øvrigheden blev ulejliget med.

Med dette lille, men ikke uvigtige bidrag til Køge borgervæbnings historie skal jeg denne gang lade det bero, men en systematisk gennemgang af byens arkivalier vil sikkert bringe endnu mange gode bidrag dertil.